

INTERNA KONTROLA (REVIZIJA) - FAKTOR PRAVILNOG UPRAVLJANJA FINANSIJSKIM I RAČUNOVODSTVENIM SISTEMOM

INTERNAL CONTROL (AUDIT) – A FACTOR OF CORRECT FINANCIAL AND ACCOUNTING SYSTEM MANAGEMENT

Vlada Živanović

Državna revizorska institucija, Beograd, Srbija

Milija Bogavac

Poslovni i pravni fakultet, Univerzitet MB, Beograd, Srbija

Milanka Bogavac

Poslovni i pravni fakultet, Univerzitet MB, Beograd, Srbija

<https://orcid.org/0000-0003-4252-6919>

©MESTE

JEL kategorija rada: **M11, M41, M42**

Apstrakt

Interna kontrola predstavlja predmet posmatranja različitih stejkholdera, ne samo eksternih revizora već i borda direktora, akcionara, kao i države u entitetima gde neposredno ili posredno vrši kontrolu. Interna kontrola nije samo važna za pravilno upravljanje finansijskim i računovodstvenim sistemom organizacije, već je bitna karika u celokupnom sistemu poslovanja jednog poslovnog i proizvodnog sistema. Samim tim, ona je jedna od najautoritativnijih studija, iz koje je i proizašla definicija interne kontrole. Prema toj definiciji interna kontrola se sprovodi kao proces, uspostavljen i vođen od strane upravnog (nadzornog) odbora preduzeća, uprave i nižih menadžera. Cilj je, obezbeđivanja razumnog uveravanja o postizanju ciljeva vezano za kategorije: efikasnost i uspešnost poslovanja, kvalitet finansijskog izveštavanja, saglasnost sa postojećom zakonskom regulativom i pravilnošću poslovanja kao i zaštita imovine od neovlašćenog korišćenja ili otuđenja. Od interne kontrole se očekuje da pruži razumno uverenje, ali ne i apsolutno, o ostvarenim ciljevima kompanije. Cilj je da se ostvari adekvatno zaštićen sistem sastavljen od fizičkih sredstava (mašine, alati), nefizičkih sredstva (intelektualna imovina, proizvodi dobijeni skupim procesima istraživanja i razvoja), i dokumenti (evidencije mogu biti namerno ukradeni, uništeni ili slučajno izgubljeni ili oštećeni). U radu se interna kontrola sagledava kroz poslovne kontrole i računovodstvene kontrole. Poslovne kontrole se odnose na promociju uspešnosti poslovanja i postupanje prema propisanim upravljačkim politikama i značajne su prilikom revizije celokupnog ili poslovanja određenih sektora u preduzeću.

Adresa autora zaduženog za korespondenciju:

Vlada Živanović

vladazivanovic@hotmail.com

Računovodstvene kontrole se odnose na zaštitu sredstava i pružanje uverenja da su finansijski izveštaji i osnovne i pomoćne evidencije pouzdane.

Ključne reči: Interna kontrola, menadžment, finansije, računovodstveni sistem, kontrolno okruženje

Abstract

Internal control is the subject of observation of various stakeholders, not only external auditors but also the board of directors, shareholders, as well as the state in the entities where it directly or indirectly performs control. Internal control is significant for the proper management of the financial and accounting system of the organization. Also, it is a vital link in the overall business and production system. Therefore, it is one of the most authoritative studies from which the definition of the term "internal control" arose. According to this definition, internal control is a process established and managed by the management (supervisory) board, management, and lower managers. The internal control should provide reasonable assurance about achievements of goals related to the categories as efficiency and effectiveness of business, quality of financial reporting, compliance with existing legislation and regularity of business, and protection of property from unauthorized use or alienation. Internal control should provide reasonable but not absolute assurance of the company's objectives. The goal is to achieve an adequately protected system composed of physical means (machines, tools), non-physical means (intellectual property, products obtained by expensive research and development processes), and documents (they can be stolen, destroyed, and lost or damaged). The paper considers internal control through business controls and accounting controls. Business controls relate to the promotion of business performances and compliance with prescribed management policies and are significant when auditing the entire or some sectors of the company. Accounting controls relate to assets protection and the assurance that financial statements and records are reliable.

Keywords: Internal control, management, finance, accounting system, control environment

1 UVOD

U praksi, interna kontrola (revizija) se izvodi preko pet međusobno povezanih komponenti:

1. kontrolno okruženje,
2. upravljanje rizikom,
3. kontrolne aktivnosti,
4. informisanje i komunikacija i
5. praćenje sistema.

Upravljanje ljudskim resursima kroz sagledavanje individualnih osobina, uključujući integritet, moralne vrednosti, kompetentnost i okruženje, sa uslovima u kojima ljudi rade predstavlja najvažniju stavku u svim, a ne samo radno intenzivnim preduzećima.

Kontrolno okruženje čini osnovu svih drugih komponenti i predstavlja ukupno ponašanje, shvatanje i aktivnosti koje preduzimaju viši i niži menadžeri i sami zaposlenih kroz samokontrolu, posvećenost i preduzimljivost. Kontrolni je potrebno pristupiti sa uvažavanjem od strane top menadžmenta kako bi ona bila promovisana kao važna komponenta poslovanja. Uzročno-posledično, i zaposleni na nižim nivoima će prihvatiti i slediti put svojih nadređenih. Uspešno kontrolno okruženje sastoji se od niza standarda, procesa, struktura, delegiranih ovlašćenja u okviru nadležnosti zaposlenih.

Ukoliko okruženje posmatramo kroz *faktore* koji doprinose uspešnijem funkcionisanju treba sagledati sledeće:

- privrženost integritetu i etičkim vrednostima;
- kompetentnost i kvalitet;
- nezavisnost i otvorenost na višim nivoima, davanje vlastitog primera kroz rukovođenje i stil rada;
- adekvatna organizaciona struktura sa delegiranjem ovlašćenja i odgovornosti.

Efikasno kontrolno okruženje omogućuje revizoru veće poverenje u interne kontrole i pouzdanost interno prikupljenih revizijskih dokaza unutar poslovnog subjekta. Stoga može, na primer, dopustiti revizoru preduzimanje nekih revizijskih postupaka tokom perioda interne kontrole umesto da ih preduzme na kraju perioda. Nedostaci u kontrolnom okruženju imaju suprotan efekat; na primer, revizor može reagovati na neefikasno kontrolno okruženje na način da:

- obavi više revizijskih postupaka na kraju perioda, nego tokom perioda;
- dokaznim postupcima prikupi obimnije revizijske dokaze; i
- povećava broj lokacija koje treba uključiti u delokrug revizije.

2 PROCENJIVANJE RIZIKA

Za procenjivanje rizika, ranije je bio korišćen standard ISA 400 u internom kontrolom kruženju. Povučena je 2004. godine i zamenjena sa ISA 315. Prepoznavanje i procenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tokom sticanja razumevanja subjekta i njegovog okruženja (ISA 315, 2019). Standard je 15. decembra 2021. godine postao primenljiv za revizije finansijskih izveštaja.

Izmene načina posmatranja internih kontrola su dinamične. U budućnosti akcenat će biti na većem profesionalnom skepticizmu revizora obzirom da zaposleni i nadređeni vremenom postaju bliski u najvećem broju slučajeva. U ređem slučaju dolazi do konflikata što može dovesti do rizika u samim poslovnim aktivnostima i poštovanju uspostavljenih procedura. Prikupljeni dokazi mogu biti kontradiktorni ukoliko se prikupljaju od osoba na istim nivoima odlučivanja.

Dalje izmene u pogledu samog standarda revidiranja odnose se na povećavanje fokusa na informacione tehnologije. Potrebno je razumeti način primene informacionih tehnologija u posmatranom entitetu. Zahteva se pažnja na povećanom korišćenju automatizovanih procesa.

3 RAZUMEVANJE KONTROLNOG OKRUŽENJA

Upoznavanje i razumevanje kontrolnog okruženja mora da odgovori na pitanje, da li postoji dovoljan broj pojedinaca koji su nezavisni od rukovodstva i ciljeva u svojim procenama i donošenju odluka. Zatim, da li kako oni koji su odgovorni za upravljanje identifikuju i prihvataju nadzorne odgovornosti i da li oni koji su odgovorniji za upravljanje zadržavaju nadzornu odgovornost za projektovanjem, implementacijom i sprovođenjem entitetskog sistema unutrašnje kontrole.

Kako entitet dodeljuje autoritet i odgovornost u ostvarivanju svojih ciljeva može uključivati razmatranja o:

- ključnim nivoima autoriteta i odgovornosti sagledavajući komandne linije izveštavanja;
- politikama koje se odnose na poslovne prakse, znanje i iskustvo ključnog osoblja i resurse obezbeđene za obavljanje dužnosti; i
- adekvatnim komunikacijama koje će obezbediti razumljivost ciljeva entiteta kod

osoblja. kao i mogućnost preplitanja pojedinačnih postupaka zaposlenih i prepoznavanje odgovornosti.,

- mogućnostima koje pruža poslovna kultura u vidu dalje obuke zaposlenog kroz treninge, seminare, radionice i
- periodičnom promovisanju napredovanja osoblja koje je steklo odgovarajuće kvalifikacije na više nivoa zvanja.

Preduzeće treba da pojedince uvede u sistem odgovornosti u širem cilju efikasnog sistema interne kontrole, korišćenjem raspoloživih mehanizama. Neophodno je koristiti mehanizme za komunikaciju, stavljanjem do znanja pojedincima da su odgovorni za predviđeni učinak, i u toku radnog procesa sprovođenju korektivne aktivnosti.

Učinak je potrebno izmeriti, dati podsticaj i nagradu odgovornima pojedinačno, odnosno skrenuti pažnju na aktivnosti koje nisu dovele do željenih rezultata ali ne upućivati na pojedinca. Razmatranje postojanja pritisaka prilikom ostvarivanja kontrolnih ciljeva će osloboditi zaposlene nepotrebnih tenzija i straha prilikom obavljanja novih poslovnih procesa.

4 RAČUNOVODSTVENE OSNOVE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

Samo definisanje računovodstvene osnove finansijskog izveštavanja ukazuje da obračunska osnova ima pozitivan uticaj na stepen validnosti informacija koje će pružiti finansijski izveštaji.

Danas u svetu koegzistiraju dve čiste *osnove finansijskog računovodstva i izveštavanja: obračunska osnova i gotovinska osnova*. Pored ovih čistih osnova, postoje osnove koje predstavljaju njihovu kombinaciju – modifikovane gotovinske osnove i modifikovane obračunske osnove.

Obračunska osnova je opšteprihvaćena osnova finansijskog računovodstva i izveštavanja profitno orijentisanih entiteta (kompanija, preduzeća), uključujući javna (državna) preduzeća. Podrazumeva da se efekti transakcija i drugih događaja na ekonomske resurse i izvore resursa entiteta računovodstveno iskazuju u periodima u kojima ti efekti nastaju, bez obzira na to da li se uplate i isplate novca javljaju u istom ili u nekom drugom periodu.

Ovaj opšti zahtev se pravda argumentom, da informacije o ekonomskim resursima i njihovim izvorima i promenama tih resursa i izvora pružaju bolju osnovu za ocenu prošlih i predviđanje budućih performansi entiteta nego informacije koje se odnose samo na prilive i odlive novca.

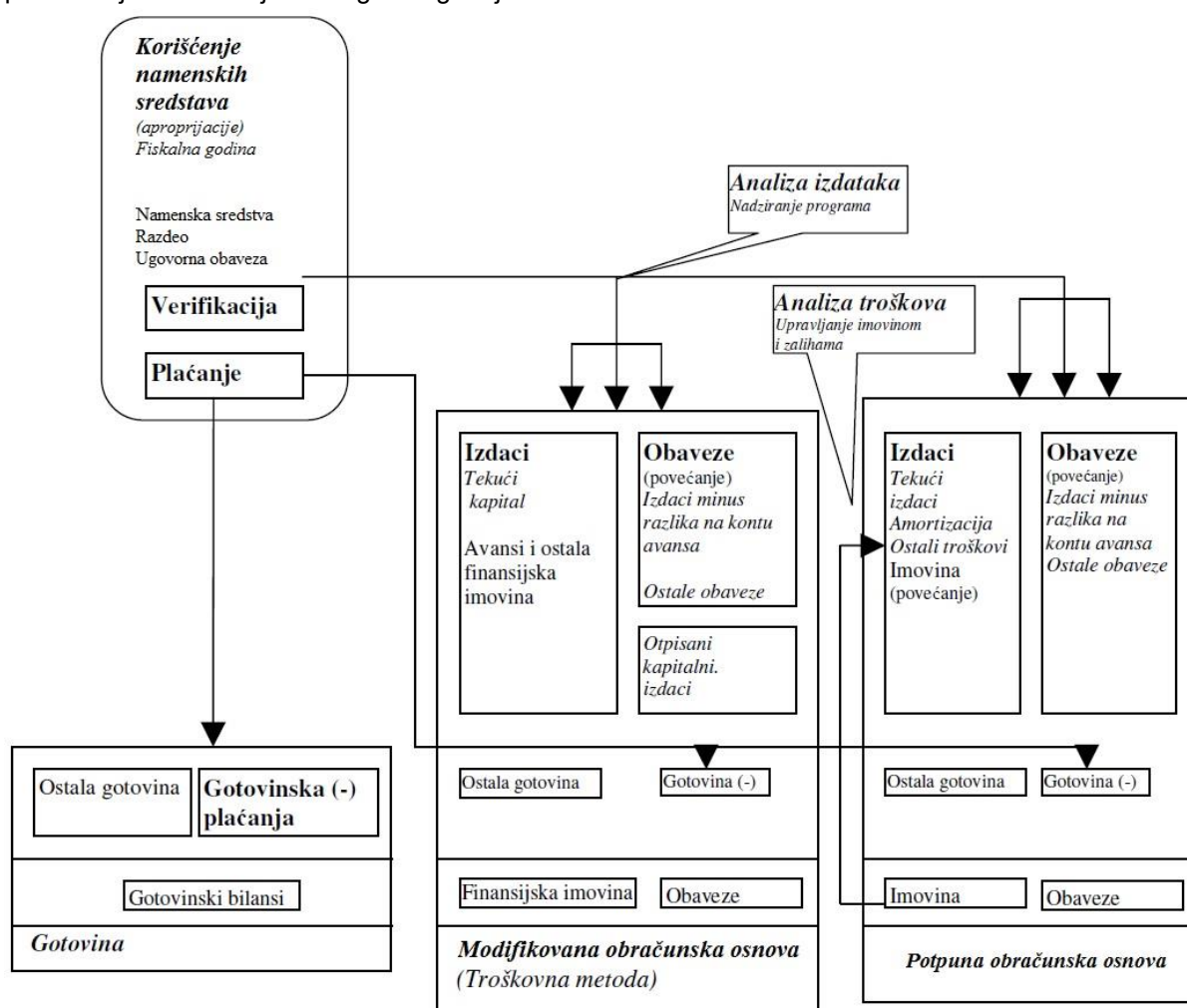
Za razliku od profitno orijentisanih entiteta, neprofitni entiteti javnog sektora u mnogim zemljama, u dugom periodu, sledili su ili i dalje slede gotovinsku osnovu finansijskog računovodstva i izveštavanja ili neku (modifikovanu) osnovu koja se zasniva na kombinovanju elemenata gotovinske i obračunske osnove. Čistu gotovinsku osnovu karakteriše priznavanje transakcija i drugih događaja kada

dođe do priliva ili odliva novca. Transakcije i drugi događaji koji nisu praćeni novčanim prilivima i odlivima nisu podobni za priznavanje.

Jedan od prikaza dali su Allen i Tommasi (2004), kojim objašnjavaju i daju naglasak na korišćenju namenskih sredstava šematski prikazano.

Šema ukazuje na jednostavnost kojom se dolazi do gotovinskih bilansa, nasuprot analizi izdataka i analizi troškova koji će biti prateći instrument upravljačkog računovodstva prilikom korišćenja modifikovane i potpune obračunske osnove.

Na (slici 1) predstavljene su opcije gotovinske i obračunske osnove.

Slika 3. Opcije gotovinske i obračunske osnove (Allen & Tommasi, 2004, p. 296)

4.1 Gotovinska osnova

Pojam "gotovinsko računovodstvo" (engl. cash accounting) podrazumeva računovodstveni metod prema kojem se prihodi evidentiraju u momentu prijema gotovine, a rashodi u momentu plaćanja

gotovine. Široko je rasprostranjena upotreba i sledećih sinonima: „gotovinska računovodstvena osnova“ (engl. cash basis accounting), „gotovinska osnova“ (engl. cash basis) ili „gotovinski metod“ (engl. cash method).

U SAD koristi se pojam „metod gotovinskih prihoda i izdataka“ (engl. cash receipts and disbursements method). Opšta računovodstvena praksa u svetu podržava primenu obračunskog računovodstva, prema kojem se prihodi i rashodi evidentiraju u vreme nastanka. S obzirom da je fokus računovodstvenog obuhvata na novčanim tokovima, gotovinsko računovodstvo ne omogućava celovit obuhvat svih finansijskih i drugih resursa u kompanijama (Antić, 2013, str. 2).

Novčani računovodstveni koncept koji prioritet praćenja i finansijskog izveštavanja stavlja na kretanje novca i novčanih ekvivalenata može da pokaže i određena ograničenja i manjkavosti.

Ograničenja proizlaze iz jednostavnosti i usredsređenosti na novčane tokove.

Stoga računovodstvene informacije ne mogu zadovoljiti povećanu potražnju za složenijim informacijama o ostalim resursima kao što su potraživanja, dugotrajna imovina, zalihe, ostali oblici nenovčane imovine kao i dugovi i sopstveni izvori.

4.2 Obračunska osnova

Obračunska osnova se po definiciji razlikuje od gotovinske osnove po tome što nije ograničena samo na prepoznavanje novčanih transakcija.

Kako veći deo rada tangira korisnike budžetskih sredstava, a pre svega centralnu vlast i nivo lokalne vlasti, potrebno je objasniti principe funkcionisanja javnih preduzeća koji svoje finansijsko izveštavanje zasnivaju na obračunskoj osnovi, odnosno Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja.

Na primer, javna komunalna preduzeća (JKP) u Republici Srbiji osnivaju jedinice lokalne samouprave državnim kapitalom, radi obavljanja komunalne delatnosti od opšteg interesa na teritoriji svoje nadležnosti (opštine odnosno grada). Specifičnost ovih preduzeća ogleda se u poreklu imovine, prirodi i cilju njihove delatnosti koja je nužno usmerena ostvarenju opšteg interesa a samo uzgredno ostvarenju profita.

Profesionalna računovodstvena regulativa, u smislu obavezne primene Međunarodnih računovodstvenih standarda (MRS), odnosno Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MSFI), primenjuje se u

računovodstvenoj praksi Srbije od 1. januara 2004. godine (za banke od 1. januara 2003. godine). Obavezna primena standarda treba da obezbedi u što većoj meri uporedivost finansijskih izveštaja poslovnih subjekata sa drugim poslovnim subjektima u zemlji i inostranstvu, što je naročito značajno sa stanovišta razvoja i funkcionisanja finansijskih tržišta.

U vezi sa obavezom primene standarda potrebno je imati u vidu odredbe Zakona, kojima je propisano, da veliko pravno, srednje pravno i matično pravno lice koje u skladu sa zakonom sastavlja konsolidovane finansijske izveštaje, pravno lice koje emituje hartije od vrednosti i druge finansijske instrumente kojima se trguje na organizovanom tržištu, kao i svi izdavaoci hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, obavezno primenjuju MRS/MSFI. I malo pravno lice i preduzetnik mogu da primenjuju MRS/MSFI.

Naime, nakon što su u 2004. i 2005. godine svi poslovni subjekti navedeni u Zakonu, bez obzira na veličinu (znači i mala pravna lica i preduzetnici), bili dužni da finansijske izveštaje sastavljaju, prikazuju i obelodanjuju u skladu sa MRS/MSFI, aktuelni Zakon o računovodstvu i reviziji, koji se primenjuje od 10.juna 2006.godine, je malim pravnim licima i preduzetnicima dao pravo da biraju između MRS/MSFI i nacionalnog propisa – Pravilnika o načinu priznavanja i procenjivanja imovine, obaveza, prihoda i rashoda malih pravnih lica i preduzetnika (Pravilnik, Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mikro i drugih pravnih lica, 2020). Shodno tome, mala pravna lica i preduzetnici priznavanje i procenjivanje bilansnih pozicija mogu da vrše: (1) u skladu sa MRS/MSFI ili (2) u skladu sa Pravilnikom.

Skretanjem pažnje struke na ove probleme, njihovom analizom i na osnovu toga donetim zaključcima zasnovanim na čvrstim argumentima, stvaraju se uslovi za dalje njihovo istraživanje i zauzimanje jedinstvenih stručnih stavova od strane najkompetentnijih predstavnika struke, što je i jedini pravi put ka njihovom rešavanju. (Golubović, 2010, str. 3)

Obračunska osnova se primenjuje kod javnih preduzeća osnovanih kao privredna društva (po definiciji korisnici javnih sredstava) koja nisu uključena u KRT Republike Srbije već imaju

otvorene tekuće račune kod poslovnih banaka i koja računovodstvene evidencije vode u skladu sa Zakonom o računovodstvu (Zakon, 2019) („Sl. glasnik RS“, broj 73/2019) i Pravilnikom o Kontnom okviru i sadržini računa u Kontnom okviru za privredna društva, zadruge i preduzetnike („Sl. glasnik RS“, broj 89/2020) (Pravilnik, 2020) tj. primenjuju Kontni plan za privredna društva.

Informacije o finansijskom položaju privrednog subjekta prvenstveno se pružaju u bilansu stanja, informacije o uspešnosti u bilansu uspeha, a informacije o promenama u finansijskom položaju obezbeđuju se putem posebnog finansijskog izveštaja. U napomenama uz finansijske izveštaje obezbeđuju se dodatne informacije o pozicijama bilansa stanja i bilansa uspeha koje su važne za korisnike finansijskih izveštaja.

5 ZAKLJUČAK

Najvažniji element kontrolnog okruženja su *ljudi*. Ukoliko preduzeće raspolaže pouzdanim odgovornim i kompetentnim zaposlenima, druge kontrole mogu i izostati a da pravilnost poslovanja usklađena sa propisima i pouzdani finansijski izveštaji mogu biti implementirani (sprovedeni, prezentovani). Za ocenu kontrolnog okruženja u celini revizor može koristiti pisane izveštaje, upitnike i matrice.

Svi delovi finansijskih izveštaja su uzajamno povezani, jer odražavaju različite aspekte istih

transakcija, odnosno poslovnih događaja. U tom smislu, iako svaki izveštaj pruža informacije koje se razlikuju od ostalih, nijedan ne služi samo jednoj svrsi, niti pruža sve informacije za određene potrebe korisnika. Na primer, bilans uspeha ne pruža potpunu sliku o uspešnosti, ako se ne koristi zajedno sa bilansom stanja i izveštajem o promenama u finansijskom položaju privrednog subjekta (novčani tokovi i promene na kapitalu).

Za postizanje ciljeva finansijskih izveštaja bitno je da se oni pripremaju uz primenu dva poznata načela: načelo nastanka poslovnih događaja (načelo uzročnosti) i načelo stalnosti poslovanja privrednog subjekta. U Okviru i MSFI su data obrazloženja ovih načela radi jedinstvenog pristupa u njihovoj primeni. Treće poznato načelo je doslednost, koje se u Okviru i MSFI pojavljuje u kontekstu uporedivosti kao kvalitativnog obeležja finansijskih izveštaja.

Po načelu nastanka poslovnog događaja, učinci poslovnih promena i drugih događaja se priznaju u momentu nastanka (a ne kada se gotovina ili njen ekvivalent primi ili isplati) i evidentiraju u poslovnim knjigama i uključuju u finansijske izveštaje u periodima na koje se odnose. Finansijski izveštaji pripremljeni na načelu nastanka poslovnih događaja informišu korisnike ne samo o poslovnim promenama iz prethodnog perioda, koje uključuju isplatu i prijem gotovine, već, takođe, i o obavezama za isplatu gotovine u budućem periodu i o resursima koji predstavljaju gotovinu koja će biti primljena u budućem periodu.

CITIRANA DELA

Allen, R., & Tommasi, D. (2004). *Managing Public Expenditure: A Reference Book for Transition Countries*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

Antić, D. (2013). *Primjena sheme gotovinskog računovodstva u sustavu PDV-a*. OMA bilten.

Golubović, D. (2010). *Specifični problemi finansijskog izveštavanja javnih komunalnih preduzeća u Republici Srbiji - Master rad*. Beogradu: Ekonomski fakultet.

ISA 315. (2019, Dec 19). *ISA 315 (Revised 2019): Identifying and assessing the risks of material misstatement*. Retrieved from IAASB: <https://www.iaasb.org/publications/isa-315-revised-2019-identifying-and-assessing-risks-material-misstatement?msclkid=63366157b4c511ec9aab4e9b3e678add>

Pravilnik. (2020). *Pravilnik Kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge i preduzetnike* („Sl. glasnik RS“, broj 89/2020) . Preuzeto sa paragraf.rs: <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-o-kontnom-okviru-sadrzini-racuna-za-privredna-drustva-zadruge.html>

Pravilnik. (2020). *Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mikro i drugih pravnih lica*. Preuzeto sa paragraf.rs: <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-nacinu-priznavanja-vrednovanja-prezentacije-obelodanjivanja-pozicija-pojedinacnim.html>

Zakon. (2019). *Zakon o računovodstvu („Sl. glasnik RS“, broj 73/2019)*. Preuzeto sa paragraf.rs: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-racunovodstvu-2020.html>

Received for publication: 24.12.2021.

Revision received: 05.03.2022.

Accepted for publication: 05.04.2022.

Kako citirati ovaj rad? / How to cite this article?

Style – *APA Sixth Edition*:

Živanović, V., Bogavac, M., & Bogavac, M. (2022, 04 15). *Interna kontrola (revizija) - Faktor pravilnog upravljanja finansijskim i računovodstvenim sistemom*. (Z. Čekerevac, Ur.) *FBIM Transactions*, 10(1), 95-101. doi:10.12709/fbim.10.10.01.10

Style – *Chicago Sixteenth Edition*:

Živanović, Vlada, Milija Bogavac, i Milanka Bogavac. „Interna kontrola (revizija) - Faktor pravilnog upravljanja finansijskim i računovodstvenim sistemom.“ Urednik Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 10, br. 1 (04 2022): 95-101.

Style – *GOST Name Sort*:

Živanović Vlada, Bogavac Milija i Bogavac Milanka *Interna kontrola (revizija) - Faktor pravilnog upravljanja finansijskim i računovodstvenim sistemom* [Časopis] // *FBIM Transactions* / ur. Čekerevac Zoran. - Beograd : MESTE, 15 04 2022. - 1 : T. 10. - str. 95-101.

Style – *Harvard Anglia*:

Živanović, V., Bogavac, M. & Bogavac, M., 2022. *Interna kontrola (revizija) - Faktor pravilnog upravljanja finansijskim i računovodstvenim sistemom*. *FBIM Transactions*, 15 04, 10(1), pp. 95-101.

Style – *ISO 690 Numerical Reference*:

Interna kontrola (revizija) - Faktor pravilnog upravljanja finansijskim i računovodstvenim sistemom. **Živanović, Vlada, Bogavac, Milija i Bogavac, Milanka**. [ur.] Zoran Čekerevac. 1, Beograd : MESTE, 15 04 2022, *FBIM Transactions*, T. 10, str. 95-101.